

sikkerhed. Under alle omstændigheder finder jeg ikke, at forfatteren på tilstrækkelig måde har redegjort for og dokumenteret sine basale udgangspunkter. Desuden finder jeg, at han har satset for hårdt og for énsidigt på at

etablere en nøgle til de gamle kornmål. I en bredere fremstilling kunne der måske være blevet en hel del stående, også selv om hovedtesen ikke holdt.

Jens Holmgaard

DET 19. ÅRHUNDREDE

Troels Fink: *Estruptidens politiske historie 1875-1894*. Bd. I-II. (Odense Universitetsforlag, Odense 1986). 315 s. + 306 s., ill.

Dette monumentale værk om Estruptiden er opdelt i to bind, hvoraf det første bærer undertitlen *Kampen mellem de to ting 1875-1885*. Det strækker sig i tid fra det første ministerium Estrup til provisorierne begyndelse. Andet bind dækker provisorietiden og har følgelig undertitlen *Provisorietiden 1885-1894*. Værket rummer, som det kunne ventes, mange interessante ting – blandt disse, at det henter en væsentlig del af sit stof fra et arkiv, som ifølge traditionen slet ikke skulle eksistere, nemlig J. B. S. Estrups omfattende privatarkiv.

En sejglivet overlevering, som vist nok har sit skriftlige udspring i Th. Thaulows Estrupbiografi fra 1940, ville nemlig vide, at Estrup på sine gamle dage personligt brændte alle de dele af sit store privatarkiv, som vedrørte hans politiske virksomhed, mens han kun skånede rent private papirer. Billedet af den aldrende excellence i færd med at fodre kaminen på Skaføgaard med arkivalier fik næsten plastisk liv i Ole Kiilerichs skildring af Estrups liv og virke i hagiografien fra 1975, *Politikeren Estrup og hans konger* (som i øvrigt slet ikke omtales i Finks bog). Deri skriver han (s. 26): »... Estrup, der hadede memoirelitteratur, lovede sin konger aldrig at skrive sine egne

erindringer. Og det løfte tog han så alvorligt, at han også forhindrede andre i at kunne bruge skriftligt materiale fra Skaføgaards arkiver. I sin høje alderdom brændte han alle breve med andet end rent familiært indhold, også fra politikere og andre, der havde skrevet til ham. Og hans voksne sønner måtte stå og se til, den ene grædende, fordi han havde historisk interesse og gerne ville have skrevet om sin fader.« – Finks bog er et vidnesbyrd om, at dette udsagn heldigvis ligger langt fra virkeligheden. Nærværende anmelder kan ikke modstå fristelsen til her at supplere med yderligere en lille brik til Estruparkivets nyere historie.

Mens jeg omkring 1970 var ansat som vikar på Landsarkivet for Fyn, blev min nysgerrighed pirret af to store, solidt aflåste transportkasser, som stod stuvet bort i et hjørne af magasinet. De bar præg af at have stået der længe. En dag fik jeg omsider samlet mod til at spørge daværende landsarkivar C. Lindberg Nielsen, hvad der egentlig skjulte sig i de to kasser – ingen andre vidste det tilsyneladende – og jeg fik det opsigtvækkende svar, at de rummede J. B. S. Estrups store uordnede privatarkiv. Det overraskede mig unægteligt, eftersom jeg udmærket kendte historien om det brændte arkiv. Ligeså overraskende var dets placering i Odense; men historien bag dette var simpel nok, viste det sig. Da Lindberg Nielsen i sin tid var arkivar i Viborg,

blev han af J. B. S. Estrups barnebarn, Skaføgaards daværende ejer, kammerherre N. R. Estrup engageret til på privat basis at ordne og registrere de store arkivdynger, som henlå uordnede på gårdens loft. Ordningsarbejdet blev imidlertid afbrudt, da Lindberg Nielsen i 1950'erne blev udnævnt til landsarkivar for Fyn. Men han lovede at fortsætte arbejdet i den udstrækning embedet levned ham tid. Derfor blev privatarkivet stuvet i transportkasser og sendt til Odense.

Embedspligter lagde imidlertid så stærkt beslag på kræfterne, at kasserne fik lov at henstå urørte i mange år. Lindberg Niensens tanke var, at han ville genoptage arbejdet, når han blev pensioneret. Men på dette tidspunkt – i 1972 – var hans helbred stærkt svækket. Han så derfor i øjnene, at arbejdet langt ville overstige hans kræfter, hvorfor han opfordrede mig til at påtage mig opgaven. Det sagde jeg efter aftale med kammerherre Estrup ja til. I de følgende år blev ordningen og registreringen gennemført af to af mine daværende studenter, nuværende adjunkt Henning Nielsen og nuværende arkivar Jørgen Thomsen. Det færdigordnede arkiv blev sluttelig bragt tilbage til Skaføgaard, hvor det stadig ligger. Efter godt 20 års fynsk eksil var Estrup-papirerne dermed atter tilbage, hvor de hører til.

Efterhånden som ordningsarbejdet skred frem, blev det mere og mere klart, at påstanden om det brændte arkiv måtte være en skrøne. Det viste sig nemlig, at samlingen faktisk hovedsageligt bestod af politiske papirer – næsten ubrudte korrespondanceserier med mange af tidens førende politikere, konsejlspræsidentens skriftligt nedfældede politiske overvejelser osv. – Det er altså dette vigtige politikerarkiv i privat eje, som nu endelig for alvor udnyttes af en kyndig historiker til en

omfattende fremstilling af Estruptidens politiske historie. Alene dette forhold gør Finks bog til noget ganske særligt.

Estruparkivet er endda ikke det eneste større, hidtil uudnyttede arkiv, som Fink har kunnet inddrage i grundlaget for sin fremstilling. Endnu et kup har han gjort ved at skaffe sig adgang til Eugène Ibsens omfattende og værdifulde privatarkiv, som ligeledes delvis befinder sig i privat eje. Eugène Ibsen var lektor ved Sorø Akademi, men samtidig aktiv højrepolitiker og stærkt engageret i forsvarssagen. Nok så interessant var han også Estrups nære bekendt og ofte fortrolige. Hans efterladte papirer kaster derfor ofte et forklarende lys over konsejlspræsidentens tankegang.

Alene den konsekvente udnyttelse af disse to store arkivskatte forlener Finks bog med en ganske særlig interesse. Men dertil kommer også, at en lang række andre arkiver – gesandtskabsarkiver, politikerarkiver osv. – ligeledes er blevet flittigt benyttet, ligesom den trykte presse og Rigsdagstidende i rigt mål er blevet inddraget. Værket repræsenterer derfor en imponerende primær forskningsindsats.

Troels Finks forfatterskab om tiden mellem 1864 og første verdenskrig har udviklet sig efter et ganske pudsigt mønster. Det har nemlig så at sige formet sig som en krabbegang. Først kom den for sin klarhed og sit overblik med rette berømte bog, *Fem foredrag om dansk udenrigspolitik efter 1864*, hvor forf. i dristige linier tog et stort overblik over et halvt århundredes dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Kort efter udsendte han den grundlæggende bog om dansk neutralitetspolitik 1905-09, og den efterfulgtes et par år senere af den lige så basale undersøgelse af udenrigs- og forsvarspolitikken 1894-1905. Den bar den sigende titel *Ustabil balance*. Med det nu foreliggende værk går han yderligere nogle skridt baglæns

i tid og udfylder dermed stort set de rammer om et forskningsprogram, som han allerede i 1958 skitserede i Fem foredrag. Med Estrupværket er ringen derfor på en måde sluttet, og en imponerende primær forskningsindsats har fundet sin naturlige afrunding.

Politisk og diplomatisk historie har altid været Troels Finks egentlige felt, hvorimod historiens økonomiske og sociale aspekter ikke har spillet nogen nævneværdig rolle i hans arbejder. Det gælder også for det foreliggende værk om Estruptiden. Ordet »politiske« i dets titel skal derfor tages helt bogstavelig. Bogen drejer sig udelukkende om tidens politiske historie. Måske skulle man endda præcisere det yderligere ved at fastslå, at bogen først og fremmest handler om den del af den politiske historie, som udspillede på Rigsdagen inden for en relativt snæver kreds af toppolitikere. Kun i afsnittene om forsvarssagen udvides perspektivet til også at omfatte bredere kredse og problemstillinger. I sit anlæg er værket derfor en højt specialiseret afhandling om en side af Estruptidens historie – ikke Estruptidens historie i almindelighed og ej heller Estruptidens politiske historie i videre forstand.

Finks overlegne beherskelse af arkivstoffet og hans suveræne indsigt i det parlamentariske livs mange kringelkroge præger bogen på godt og ondt. Først og fremmest på godt, fordi læseren føres sikkert igennem et utroligt indviklet stof og får serveret en særdeles tæt indsigt i det politiske spil omkring forfatningskamp, provisorier, fæstningssag og forligsbestræbelser. Denne labyrintiske vandring lykkes udelukkende, fordi forf. kender sit stof til mindste detalje.

For alle os mindre velbevandrede har denne suveræne stofbeherskelse imidlertid også en bagside. Undertiden kan selve stofrigdommen nemlig gøre det

vanskeligt at fastholde hovedlinierne i bogen. Nok er de hele tiden til stede, men sløres ofte bag et væld af detaljer. Forfatteren er ikke for ingenting kendt som en stor anekdotefortæller. Bogen vrimler med anekdoter, som ofte er både morsomme og underholdende; men undertiden kan de godt bortlede opmærksomheden fra hovedsagen. Det samme gør den udstrakte brug af direkte citater. Begge dele kunne for en god parts vedkommende godt have været henlagt til noteapparatet. Teksten ville nok have vundet en del i klarhed derved. – Samme noteapparat er i forvejen yderst beskedent, idet det udelukkende benyttes til ganske kortfattede arkiv- og litteraturhenviisninger. I bind II er noterne nr. 376 og 377 i øvrigt faldet ud.

I modsætning til hvad der ellers er gængs i videnskabelige monografier, findes der ikke i denne en samlet forskningsoversigt. Uanset at der i teksten løbende tages stilling til en hel del ældre og nyere speciallitteratur, havde det nu været rart, om vor fornemste kender af perioden også havde benyttet lejligheden til at fremlægge en samlet status over forskningen som udgangspunkt for fremstillingen.

Bogens forfatter vil næppe være fremmed over for sådanne indvendinger. Men det er nu nok tvivlsomt, om han ville have taget dem til følge, selv om han havde kendt dem på forhånd. Det har nemlig tydeligvis været hans ambition i en absolut form at fortælle historien om Estruptiden, som den nu tager sig ud for ham. Og det er også i fuldt mål lykkedes. Bogen fremstår som en smuk og læseværdig afrunding af et langt forskerlivs indgående beskæftigelse med denne spændende – og spændingsfyldte – periode i Danmarks historie.

Selv om bogen ikke er en Estrupbiografi, og heller ikke giver sig ud for at

være det, rummer den mange nye brikker til et troværdigt portræt af mennesket og politikeren J. B. S. Estrup. Biografisk set har det ellers været hans kranke skæbne enten at blive portrætteret som en stivnakket, ærkereaktionær godsejerstype, som ufølsomt stillede sig i vejen for de gode kræfter i dansk politik, eller at blive gjort til genstand for den mest kvalmende heltegyldelse som hos K. G. Brøndsted, Th. Thaulow og Ole Kiillerich. I begge tilfælde er det svært at få øje på det komplicerede menneske bag skræmmel eller glansbilledet. Det er derfor sanelende og befriende her at møde en Estrup, hvis svaghed og styrke anskueliggøres i det daglige politiske spil, som er bogens genstand. Oven i købet beskrevet af en historiker, hvis eget politiske ståsted må formodes at ligge fjernt fra konsejlspræsidentens. Dermed er der tilvejebragt et godt og sobert udgangspunkt for den moderne Estrup-biografi, som vi stadig mangler. – Men i vor biografiglade tid kommer vi vel næppe til længe at vente forgæves på en sådan.

Knud J. V. Jespersen

Sten Nicolaisen: *Dansk industri i 1800-tallet. Produktion og mennesker.* (Industrirådet, 1987). 142 s.

Denne grundbog er den første af en serie bøger, der tilsammen skal berette om industriens udvikling fra omkring år 1800 til idag, og herunder belyse industriarbejderens arbejdsforhold og levevilkår. Det er planlagt, at serien skal bestå af grundbøger, lærervejledninger og kildesamlinger, herunder også opgaveark, der skulle være »lige til at fotokopiere«. Bag den omfattende udgivelse står Industrirådet, der vel nok har taget den opgave op som et svar på det undervisningsmateriale, som skolerne

kan modtage fra arbejderbevægelsens mange organer. Med andre ord foregår der således på det nærmeste en »lærebogskrig« mellem organisationerne. Desværre er det ikke sådan, at de krigsførendes »våben« direkte kan sammenlignes, dertil er de nemlig alt for forskellige.

For faghistorikeren, er der naturligvis ikke meget at hente i den lille bog. Derimod er det nok så interessant at se, hvordan faghistorikernes fremstillinger bliver »klippet til« for at passe i en lærebogsfremstilling.

Grundbogen består af to dele, dels en fremstilling og dels kilder. Læseren kan straks se forskel, idet kilderne er trykt på farvet baggrund. Hertil kommer, at nogle navne er skrevet med kursiv. Det betyder, at der kan hentes yderligere oplysninger i et lille leksikon sidst i bogen.

Det hele er naturligvis nydeligt sat op, krydret med gode billeder og illustrerende tabeller. Men, det er påfaldende, at der ikke sluttes af med en litteraturliste. Det er svært at sige, hvad man skal mene om, at interesseorganisationerne har kastet sig ud i lærebogsmarkedet – oven i købet til dumpingpriser. Givet er det imidlertid, at lærerne nødvendigvis må være aldeles uafhængige af sådanne initiativer – ellers kan det nemt udvikle sig til noget ganske uoverskueligt.

Henrik Fode

Henning Hecht og Torben A. Vestergaard (red.): *Portrætter af dansk fiskeri. Dansk Fiskeriforening 1887-1987.* (Dansk Fiskeriforening, 1987). 166 s., 150,- kr.

Bogen er udgivet i anledning af en af de store fiskeriforeningers jubilæer, men opgaven er grebet lidt uhøjtideligt og utraditionelt an, hvad der ellers ikke